

AYN RAND EGOİZMİNDE BEN-ÖTEKİ İLİŞKİSİ

Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı: 71, Yaz 2020, ss. 181-207.

Hakemleme: 10.05.2020 | Düzeltme: 26.05.2020 | Kabul: 28.05.2020

Mustafa KINAĞ*

Giriş

Benliğin oluşumunda/inşasında bireyin mi, toplumun mu yoksa eşzamanlı olarak her ikisinin mi esas alındığı sorunsalı insan neliğine dair tartışmalar kadar eskidir. Düşünce tarihine bakıldığında insan kavramının hemen her devirde tartışıldığı, insan üzerine tutarlı bir metafizik oluşturmanın tarihin hiçbir devrinde tam anlamıyla göz ardı edilmediği, fakat yine tarihin hiçbir devrinde herkesi uzlaştıracak bir sonuca varıl(a)madığı görülür. Bu hususun hem fizik hem de metafizik boyutu olan bilinçli insan doğasının kaçınılmaz bir gereği olduğu söylenebilir. Antik Yunan'da Doğa üzerine felsefe yapmanın egemen olduğu, doğanın bir parçası olarak insanın da bu felsefi tartışmalardaki yerini aldığı görülür. Ortaçağ'da model insanın neliği hususu, kaynağını dinlerden/Tanrı'dan alırken, hem Batı hem de Doğu felsefelerinde değer metafiziğinin de paralel bir şekilde, aşkın alandan beslendiği söylenebilir. Rönesans ve Aydınlanma ile birlikte de insanın bizatihi değer alanının oluşmasında belirleyici olduğu, en temel değer olarak insandan hareketle varlık ve bilgi kuramlarının ivme kazandığı söylenebilir. Modern dönem, "ego"nun öncelenmediği, insan zihninin göz ardı edildiği hiçbir değeri varlık ve bilgi temeline sahip olarak kabul etmemiş, bütün bir felsefi sistemin merkezine "düşünen ben"i koymuştur.

Ayn Rand düşüncesi, modernitenin insan algısının tartışıldığı ve meydan okumalarla karşılaştığı postmodern dönem ya da egemenliğinde yeni

* Dr. Öğretim Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, mustafatih_06@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-3333-9425

bir perspektifle bencilliğin/egoizmin metafiziğini yeniden yazarak esas itibarıyla bilinçli şahsiyetin değer alanını oluşturmaya yönelik bütün olası “öteki”lere bir tür meydan okumayı seslendirir. Mistik, soyut ve totaliter bütün “ben”lere bağlanmaya ve “ben”i bu otoriteler üzerinden tanımlama çabalarına yönelik bu meydan okuma, Rand’ın felsefesinde “rasyonel ben”in seküler kutsallaştırılması ile devam eder. O, bu süreci egoist etiği bütün değerler sisteminin merkezine koyarak taçlandırır.

1. Organizma-Doğa İlişkisi ve Eylemsellik

Rand felsefesinde organizma-doğa ilişkisini açıklamak, bir yanıyla onun ontoloji anlayışını da ortaya koymaktır. Nitekim O, yaşamsal bir varlık olarak organizmanın, gerçekliği kendisinde bulunduran doğa ile olan ilişkisinde, bu ilişkiyi ontolojik ayırmadan kurtararak doğayı içindeki organizmalarla birlikte bir bütün olarak ortaya koymayı amaçlayan tekçi/bütüncül bir tavır geliştirmeye çalışır. Bu tavır, gerçekliğin ne salt doğada var olan nesnelere kapalı bir şekilde olduğunu, ne de salt insan bilincine bağ/ım/lı bir şekilde tezahür ettiğini kabul eder. O, bu düşüncelere karşıt bir duruşla her ikisi arasında ve ikisini de bir bütünün analitik parçaları haline getirecek ontolojik bir köprü kurmayı amaçlar.

Rand’ın benlik kurgusunun arka planında objektivist düşüncenin olduğu aşikârdır. Richard Bernstein objektivizmi şu şekilde tanımlar:

Objektivizm çoğunlukla metafizik realizmi – bizden bağımsız olarak var olan bir objektif gerçeklik dünyasının var olduğunu ve bilebileceğimiz belirli bir doğasının ya da özünün olduğu iddiasını – adlandırmak için kullanıldı. Modern zamanlarda objektivizm, özne ile nesne arasında temel metafizik ya da epistemolojik ayırımın kabulüyle fazlasıyla ilgiliydi. “Orada dışarıda” (objektif) olan bizden (sübjektif) bağımsız olarak farz edilir ve bilgi, bir özne objektif gerçekliği doğru olarak yansıttığında ya da temsil ettiğinde ortaya çıkar.¹

Yukarıdaki ifade, Objektivizm kavramının canlı ile canlının yaşamını sürdürdüğü küre arasında ontolojik bir ayrımı varsayar. Buna göre dış dünya, bu dış dünyada yaşayan, eylemde bulunan, onu duyumlayan canlıdan bağımsız tözselliğe sahiptir. Bununla birlikte Rand, felsefi bir terim olarak kullanılan objektif kavramının günümüzdeki anlaşılma biçimi ile uygulanması arasında boşluklar olduğunu savunur. Bu boşluklar salt etimolojik olmanın ötesinde ontolojik içerimlere sahiptir. O, bu sorunu ortadan kaldırmaya yönelik olarak objektif-sübjektif dikotomisine içkincilik (intrinsicism)

¹ Richard Bernstein, *Objektivizm ve Rölativizmin Ötesi*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 13.

kavramını ekleyerek bir trikotomi meydana getirir. Bu trikotomi (içkin-subjektif-objektif), esasen objektivizmin sübjektivizm ve içkincilikten (intrinsicism) farkını ortaya koymayı, objektivizmin modern dönemdeki bazı kullanımlarının anlaşılma biçimi ile uygulanması arasında varsayılan boşluğu kaldırmayı, bu çerçevede organizmanın, içinde yaşadığı doğa ile olan ayrımın ontolojik olmaktan analitik olmaya indirgenmesini amaçlar. Böylece Rand, ontolojinin objektivite için değersiz olduğu şeklindeki söz konusu görüşlere de meydan okur.²

Objektivite kavramının iki boyutuna işaret edilebilir. Bunlardan ilki, söz konusu ayrışmada organizmanın doğa ile olan ilişkisinin, yaşamı açısından kaçınılmaz oluşunu, tam gerçeklikle örtüşen yaşamın yine tam gerçeklik olarak doğanın içerisinde devam eden bir süreç olduğunu ifade eder. Bu yönüyle kavram ontolojik implikasyonlar içerir. İkinci yönü ise bu ayrışmanın bilen ile bilinen arasında, bilgi ağını mümkün kılan sürece işaret eder. Bu yönüyle de kavram epistemolojik içerimlere sahiptir. Bu başlık altında kavramın ilk imalarına, diğer bir deyişle organizma-doğa ilişkisine yönelik içeriğine değinilecektir.

Rand'a göre, organizma-doğa ilişkisi, cansız maddelerin doğa ile olan ilişkisinden farklı olarak varoluşsal koşulları gerektirir. Doğa, canlı bir varlığın yaşamsal koşullarını devam ettirebilmesi için birtakım eylemleri gerçekleştirmesini zorunlu kılar. Ona göre doğa hiçbir şekilde hiçbir canlı varlığa sonsuz ve koşulsuz bir homeostasi³ garantisi vermez. O, canlı varlık açısından bu homeostatik dengenin oluşmasını bazı koşullara bağlar. Bu koşullar, temelde var olmak için hareketi gerekli kılar. Hareket ise eylemselliği meydana getirir. Daha açık bir ifadeyle eylemsellik esasen en temel değer olan yaşamın sürekliliğine olanak sağlar. Rand bu hususu şu şekilde ifade eder:

“Cansız maddelerin varlığı kayıtsız şartsızdır, ama hayatın varlığı öyle değildir. Hayatın varlığı, belirli bazı eylemlerin gerçekleştirilmesine bağlıdır. Madde yok edilemezdir, biçim değiştirir, ama var olmaktan çıkmaz. Sürekli bir alternatifle, yaşam ve ölüm alternatifi ile karşı karşıya olanlar, yalnızca yaşayan organizmalardır.”⁴

2 Roger E. Bissell, “Ayn Rand and The Objective: A Closer Look at The Intrinsic-Objective-Subjective Trichotomy”, *The Journal of Ayn Rand Studies*, Vol. 9, No. 1, (Fall 2007), s. 54.

3 Homeostasi: Biyo-denge. Organizmadaki sabit/kararlı durumların sürekliliğini sağlayan koordineli psikolojik süreçler. Detaylı bilgi için bkz: Hans H. Toch & Albert H. Hastorf (1955) “Homeostasis in Psychology”, *Psychiatry*, 18:1, s. 81.

4 Ayn Rand, “Objektivis Etik” *Bencilliğin Erdemi*, editör: Uygur Karal, çev.: Nejdet Kandemir, İstanbul, 2013, s. 15.

Yukarıdaki ifade, Rand'a göre doğa ile organizmanın karşılıklı varoluşsal ilişkilerinin kaçınılmaz olduğunu ima eder. İnsanın canlı bir varlık olarak "niçin" doğaya ihtiyaç duyduğu sorusu ise bu çerçevede "yaşamak için" olarak karşılık bulabilir. Zira daha önce de belirtildiği gibi organizma yaşamak için muhtaç olduğu dışsal nesnelere, bu nesnelere duyum yoluyla etkileşime geçmeye ve onları, homeostatik denge durumunu oluşturmak için, kullanmaya muhtaçtır. Böylece eylemsellik organizma ile dışsal nesnelere birbirine bağlayan bir tür köprü vazifesi görür. Bu husus duyumlayan ile duyumlananın uzamsal kategoride bir bütünlük oluşturduğunu vurgular. Organizma-doğa ilişkisi, en temel ya da merkezi değer olan "yaşamsal sürekliliğin temini ve bu anlam zeminini de oluşturur. O, yaşamın dış dünyadan/fiziksel ortamdan alınacak ihtiyaç maddeleri ve kendi bedeninin faaliyetleri olmak üzere iki temel faktöre bağ/ım/lı olduğunu savunur.⁵

Daha önce de belirtildiği gibi, bir organizmanın ya da canlılığının, varlığını devam ettirebilmesi, cansız fiziksel nesnelere aksine eylemde bulunmasını zorunlu kılar. Bu zorunluluk, organizmanın yaşamsal varlığına yönelik bazı tehditlerin (açlık, susuzluk, avcı vs.), onun yaşamını engelleme olasılığından kaynaklanır. Bu engellenme, salt dışsal olmayıp bizatihi organizmanın doğasının da meydana getirdiği hususlar içerir. Bu açıdan eylem, en ilkel haliyle doğrudan ve öncelikle yaşamsal varlığı sürdürmeye yönelik hareketi ifade eder. Bu doğrultuda eylemselliğin başlamasını sağlayan, Rand'ın da belirttiği gibi doğanın organizmaya otomatik bir yaşam şansı vermeyişi, diğer bir ifadeyle organizmanın hayatta kalabilmek için homeostatik denge durumunu sürdürme zorunluluğudur. Ancak açlık, susuzluk vb. en temel ihtiyaçlar, dışsal değil aksine organizmanın yetersizliğinden kaynaklanan içsel problemlerdir ve organizmayı statik durumdan koparır. Dış dünya, bu çerçevede organizmanın yetersizliğinden kaynaklanan problemlere yönelik çözümleri kendisinde bulandıran bir alternatifler evreni olarak organizmaya olasılıklar sunar. Birey bu doğrultuda kendi doğasının sınırlılığında kaynaklanan sorunlara çözüm üretmek amacıyla dış dünyaya yönelir.⁶ Bu yönüyle o, problemlerin ve bu problemlere çözümlerin içerildiği dış dünyanın bir parçasıdır. Daha açık bir ifadeyle problemler kadar çözümleri de mümkün kılan şey, organizmanın ve dış dünyanın, ontolojik gerçekliğin birleşenleri oluşudur. Bu ontolojik gerçekliği kabul etmeden ya da varsayma-

5 Rand, "Objektivist Etik", s. 17.

6 Nathalien Branden, "Mistisizm ve Kendini Feda Etmeye Karşı Zihin Sağlığı", *Bencilliğin Erdemi*, editör: Uygur Karal, çev.: Nejdet Kandemir, İstanbul, 2013, s. 49.

dan ne problem ne de çözümler üzerinde konuşmanın mümkün olmayacağı söylenebilir.⁷

Gelişmiş ve daha karmaşık bir organizma olan insanın rastgele yollarla hayatta kalamayacağı ve yaşamak için birtakım gereklilikleri temin etmek zorunda olduğu hususu, insan-doğa ilişkisi çerçevesinde ifade edilebilecek bir hususa işaret eder. Nitekim Rand, doğanın insanın otomatik olarak yaşamını sürdürmesine elverişli olmadığını, insanın yaşamsal varlığını devam ettirebilmek için birtakım çabalara muhtaç olduğunu ve bu çabayı sistematik bir şekilde eylemselleştirmek zorunda olduğunu vurgular. Doğaya yönelme ve oradan yaşamsal koşulların temin edilmesi için gerekli araçların kullanılabilir hale getirilmesi, Rand'a göre insan yaşamının devamlılığı açısından ahlaki bir zorunluluktur. Başka bir deyişle doğada yaşamak için gerekli koşulların temini sadece ve ancak doğadan ve insan-doğa etkileşimi yoluyla temin edilebilir.⁸ Bu etkileşimde insanı, basit organizmalardan ayıran, onun kendi amaçlılığının farkında olmasıdır. Bu farkındalık, insan eylemini organizma eyleminden ayıran bir husus olarak, onun seçeneklerle karşı karşıya kalmasını ve tercihte bulunabilecek duruma gelmesini sağlar. Bununla birlikte insan ile daha ilkel düzeydeki canlı organizmaların doğaya yönelimindeki ortak paydanın "hayatta kalmak" olduğunu Rand şu sözlerle vurgular:

"Sadece yaşayan bir varlık amaçlara sahip olabilir veya amaçlar oluşturabilir. Ve sadece yaşayan bir organizma, kendinden kaynaklanan ve amaca yönelik eylemde bulunma kapasitesine sahiptir. Fiziksel düzeyde, en basitinden en karmaşığına kadar – tek hücreli bir amibin beslenme fonksiyonundan, bir insanın bedenindeki kan dolaşımına kadar – yaşayan tüm organizmaların işlevleri, organizmanın kendisi tarafından meydana getirilen ve tek bir amaca, organizmanın hayatını idame ettirme amacına yönelik faaliyetlerdir."⁹

Elbette bu bir amaçtır. Ancak eylemsellik söz konusu olduğunda bu, ilkel amaç olarak kalır. Nitekim insanın bütün eylemlerinin nihai bir amaç olarak sadece hayatta kalmayı amaçladığını söylemek indirgemeci bir tavır olacaktır. Hayatta kalmak en asgari eylem zorunluluğuna bir gerekçe olarak ifade edilebilir. Ancak yaşamı tehdit edilmekten uzak organizmalar eylem yönünü, yaşamlarını daha geniş alanlara yaymak (büyüme, üreme...) olarak değiştirirler. Bitkisel ve hayvani organizmalar büyüme ve üreme,

7 Branden, "Mistisizm ve Kendini Feda Etmeye Karşı Zihin Sağlığı", s. 50.

8 Rand, "Objektivist Etik", s. 9.

9 Rand, "Objektivist Etik", s. 16.

insan ise saygın konumlara sahip olmak ve Rand'ın da açıkça ifade ettiği gibi daha çok varlık sahibi olmak için eylemselliğin yönünü zorunlu asgari koşullardan daha çok gelişmiş ve karmaşık koşullara doğru değiştirirler.

Rand'a göre insan eyleminde, yaşam-üretim ilişkisinin kaçınılmazlığını ifşa eder. Daha önce de vurgulandığı gibi insan, ontolojik olarak daha alt düzeydeki diğer canlı formlar gibi doğada otomatik ve kendiliğinden bir yaşamsal sürekliliğe sahip olamaz. Sözelimi bir bitkinin yaşamını üzerinde yaşadığı topraktan alması ya da bir hayvanın avlanmasına karşın, insan yaşamsal araçları temin etmek için onu üretmek zorundadır. Bu husus, Rand düşüncesinde insanı diğer canlı formlardan ayıran en temel hususun, daha açık bir ifadeyle insanı insan kılan eylemsel değerın esasen üretim olduğunu ortaya koyar. Üretmek, dış dünyadaki nesnelere bir tür etkileşime geçmeyi ve onlara anlam yüklemeyi olanaklı kılan bir eylemseliktir.¹⁰ Düşünüre göre eylemsellik, insan altı canlı formlar açısından sadece yaşamın sürekliliğini temin ederken, insan için aynı zamanda yaşamın anlam kazanmasına da neden olur.¹¹

Rand, insan-doğa ilişkisinde var olan eylem sürecinin, "üretim" yoluyla somutluk kazandığını, insanın doğa, toplum ve hatta kendi ile olan ilişkisindeki belirleyici, bütünleyici ve oluşturuvcu ilkenin üretimde bulunmak olduğunu savunur. Bu çerçevede üretim, insani eylemselliğin maksimi olarak görülebilir.¹² Düşünür, eylemsellik-üretim-mülkiyet bağlantısını, eylemin sonucunda ortaya çıkan somut veya soyut (bir düşünce, nesne, tüketim ürünü vs.) ürünün bizatihi eylemi gerçekleştiren bireyin mülkü olduğunu vurgulayarak taçlandırır. Bu tutum şöyle ifade edilir:

Yaşam hakkı, tüm hakların kaynağıdır ve mülkiyet hakkı da bu hakların pratiğe yansıyan yegâne şeklidir. Mülkiyet hakkı olmaksızın diğer hiçbir hak olamaz. İnsan kendi hayatını kendi çabasıyla sürdürmek zorunda olduğundan, kendi çabasının ürünü üzerinde hiçbir hak sahibi olmayan bir insan, hayatını sürdürmek için hiçbir araca sahip değildir.¹³

Yukarıdaki ifadede, eylemsellik-mülkiyet ilişkisinde bazı çıkmazlar olduğu görülür. İlkın, Rand düşüncesinde üretim ile "ben" duygusuna sahip olmak; tüketim ile "biz" duygusuna sahip olmak arasında kurulan doğrudan ve zorunlu ilişkinin sorunlu olduğu ifade edilebilir. Nitekim Rand egoizmi-

10 Rand, "Objektivist Etik", s. 20.

11 Ayn Rand, "Kolektifleşmiş Etik", *Bencilliğin Erdemi*, editör: Uygur Karal, çev.: Nejdet Kandemir, İstanbul, 2013, s. 126.

12 Rand, "Kolektifleşmiş Etik", s. 122-125.

13 Rand, "İnsan Hakları", *Bencilliğin Erdemi*, editör: Uygur Karal, çev.: Nejdet Kandemir, İstanbul, 2013, s. 142.

nin şiddetle reddettiği diğergamcı tutum, bir yönüyle salt bu tutuma sahip bireyin tüketici olmasına değil, kendisi gibi ötekilerin de bu üretimden yararlanmasına karşılık gelebilir. Birey hem diğergamlı duygulara sahip olup hem de aynı zamanda üretim eyleminde bulunabilir. İkinci olarak en üst düzeyde mutluluğu temin edebileceği bir yaşamı maksim olarak benimseyen egoist birey, bu mutluluğu temin etmek için gerçekleştireceği üretim eylemini, dış dünyaya yönelmek, buradaki hammaddeyi işleyerek ürünler meydana getirmek suretiyle desteklemek durumundadır. Diğer bir deyişle bireyin, dışsallığa kapalı bir sistem içerisinde söz konusu maksimi sürdürebilecek yeterlilikten yoksun kalacağı söylenebilir. Bu hususlar Rand'ın eylemsellik ile dış dünya arasında "soyut ben" in kendine yeterliliğini temellendirmede ortaya koyduğu argümanların yetersiz olduğunu ima eder. Nitekim o, "ben" ile "biz" arasındaki ayrımın temelini "üretim" kavramı üzerinden temellendirirken, "ben" duygusuna sahip bireyi üretici, "biz" duygusuyla hareket eden ya da bu duyguyu teşvik eden bireyler topluluğunu tüketici olarak konumlandırır.¹⁴

Rand'ın insan yaşamında bir değer olarak üretici eylemi kutsallaştırmasının ve bu kutsalın topluma rağmen toplumun çıkarıyla sonuçlanacak şekilde gerçekleştiği düşüncesinin, Adam Smith'in aşağıdaki ifadelerinden ilham aldığı görülür:

... Her birey yerli endüstriyi desteklediği sürece... toplumun da yıllık geliri-ne olabildiğince çok katkıda bulunur. Gerçekten de kamu çıkarını kollamaya gerek duymadığı gibi bunun nasıl yapılacağını da pek bilmez... Burada görünmez bir el onu hiç aklından geçirmedeği bir amaca yönlendirir. Bu toplum için o kadar da kötü değildir. Kendi çıkarının peşinden koşmakla, genellikle toplumun çıkarına sırf bu amaçla çalıştığından çok daha iyi hizmet eder.¹⁵

Smith'in yukarıdaki ifadesi, "tikel ve somut ben" in, onu dış dünyadan soyutlayacak ölçüde bencil eyleminin pür ve tam anlamıyla uygulanmasının imkânsız olduğuna işaret eder. Nitekim her bir "ben" cil tavır, bu tavra sahip "ben" i amacına ulaştırırken en kötü ihtimalle öteki «ben» lerin yahut "soyut ben" in (toplumun) eylemselliğinin tamamlanmasına da katkı sunar. Böylece üretim, salt üretimi sağlayan bireyin kendisine değil, onun da bir parçası olduğu ötekilerin de gelişimine yardımcı olur. Bu husus, bencil ve çıkarıcı üretim eyleminde dahi ben-öteki ilişkisinin kaçınılmazlığına işaret eder.

14 Ayn Rand, *Atlas Silkindi*, çev. Belkıs Dişbudak, Plato Film Yayınları, İstanbul, 2007, s. 3.

15 Adam Smith, *Ulusların Zenginliği*, cilt 2, çev.: Musa Saltoğlu, Palme Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 30.

2. Bilincin İşlevi

Yukarıda da ifade edildiği gibi Rand, iynin insan bilincinden bağımsız bir şekilde gerçekliğin özünde olduğu görüşünü seslendiren içkinciliği (intrinsicism) ve iynin gerçeklikten bağımsız bir şekilde insan bilincinde bulunduğu görüşünü seslendiren sübjektivizmi yetersiz bulur. O bunun yerine bilinç-dış dünya ilişkisine objektivist açıdan bakmayı önerir. Buna göre iyi ne kendinde şeylerin ne de insanların duygusal durumlarının bir niteliği olarak değil, gerçekliğin durumlarının, değerlerin rasyonel bir standarda göre insan bilinci tarafından değerlendirilmesi, daha açık bir ifadeyle gerçekliğin insanla olan ilişkisine göre kazandığı görünüm olarak ifade edilebilir. Rand gerçekliğe ilişkin görüşlerini, benzer şekilde kavramlar için de ifade eder. Ona göre kavramlar insan bilinci ile ilişkisi yönüyle gerçekliğin özellikleri ve gerçeklikle ilişkisi bağlamında bilinçli insanın özellikleridir. Bu yaklaşım, kavramların insan bilincinin rasyonel bir yöntem (mantığa) uygun bir şekilde yoğunlaştığı durumları – benzerlikleri ve farklılıklarıyla birlikte algılanan nesnelere – belirleyip düzenlediği görüşünü ima eder.¹⁶

Rand'ın epistemolojik bir tavır olarak insanı diğer canlılardan ayıran temel hususlardan birinin kavram/sallaştırma yeteneğine sahip olduğu düşüncesi, yine Rand'ın ben-merkezci insan anlayışında imlenen “soyut birey” düşüncesiyle bağdaşma sorunu içerdiği ifade edilebilir. Zira kavram, onun da tanımladığı haliyle iki veya daha fazla algısal somutluğun zihinde bütünleştirilmesi olduğuna göre bu kavramsallaştırmanın cereyan etmesi için dışsal unsurlara ihtiyaç vardır. Dolayısıyla esasen bir bilinç ya da zihinsel etkinlik durumu olarak kavramsallaştırma, dışsal somutluklar olmaksızın mümkün görünmemektedir. Nitekim tümele işaret eden kavramın, bu kavramın içeriğini oluşturan tikeller olmaksızın oluşturulamayacağı söylenebilir.¹⁷

Rand'ın objektif realizminin hem ontolojik hem de epistemolojik implikasyonlar içerdiği söylenebilir. Nitekim o, bilinegelen anlamıyla objektivizmin (bilinçten bağımsız gerçeklik) tanımını içkinciliğe hasrederek, objektivizmin esasen bilinç ile gerçekçilik arasında bağlantısallık içerdiğini, bilinç ile gerçekliğin birbirinden farklı ancak birbiriyle yakın ilişki içerisinde olduğunu, bu yönüyle nesnellüğün bileşenleri olduğunu vurgular. Bu husus, ontolojik bir bütünlüğe işaret eder. Diğer bir deyişle dış dünya ile insan bi-

16 Roger E. Bissell, “Ayn Rand and the Objective: A Closer Look at the Intrinsic-Objective-Subjective Trichotomy”, *The Journal of Ayn Rand Studies*, s. 55-56.

17 Rand, “Objektivist Etik”, s. 23.

linci arasında var olan ontolojik boşluk, her ikisinin tek ve bütün bir objektif alanda zikredilmesini mümkün kılan bir köprü ile kapatılmaya çalışılır.¹⁸

“Objektivist Etik” adlı çalışmasında hayvanların da bir dereceye kadar sahip olduğu bilginin genişliğine göre yaşadığı sürece algılamamayı tercih edemeyeceğini, bilincini askıya alamayacağını, ancak sözgelimi dışsal bir problemin onu tehdit etmesi durumunda bilinç içeriğini zamansallaştıramayacağını, daha açık bir ifadeyle otomatik ve anlık eylemlerde bulunacağını vurgular. Buna karşın insan bilinci, hayvanlardan farklı olarak benzer bir durumda ona hangi davranış rotalarını izlemesi gerektiğine dair seçim yapma yeteneği kazandırır. Dolayısıyla insanı diğer tüm canlı türlerinden ayıran vasfı, onun bilincinin istemli olmasıdır.¹⁹

Bilinç sürecine ilişkin yukarıda ifade edilen tavır, hayvanlarda ve insanlarda algılamanın zorunlu ve mutlak olduğunu ve organizmanın dış dünya ile olan ilişkisinde algılamamak gibi bir seçeneğe sahip olamayacağını belirtir. Nitekim modern psikoloji çalışmalarının da gösterdiği gibi organizma karmaşıklaştıkça dış dünyadan aldığı uyarı sayısının sayılamayacak kadar çoğaldığı bilinmektedir. Bu sayısız uyarılar karşısında organizma sadece ve ancak iki ana gerekçeye dayalı olarak bir tür seçme sürecine girer. Daha açık bir ifadeyle organizma iki nedenden dolayı dış dünyada var olan sayısız uyarılar arasından seçim yapar ve onları zihne göndermek suretiyle değerlendirir. Bu iki neden, ilgi ve beklentiler ile ihtiyaçlar olarak ifade edilebilir. Rand’ın, bilinçli varlığın bu bilinci kullanmak ya da kullanmamak arasında tercih yapamayacağı, bilincini kullanmak zorunda olduğu görüşünde var olan zorunluluk, yine organizmanın kendi ihtiyaçları ve beklentileri doğrultusunda gerçekleşir. Bu anlamda diyebiliriz ki, var olması durumunda bilinç, bilinç sahibini harekete geçirmek suretiyle işlevini yerine getirmek zorundadır. Ancak bu zorunluluk yararlı ve zararlı olana ilişkin bilgiye, kendi ihtiyaçları ve beklentileri doğrultusunda karar veren bir mekanizmaya sahiptir. Böylece esasen bir organizmanın beklenti ve ihtiyaçları çerçevesinde dış dünyada var olan sayısız uyarıdan bazılarını alıp diğer çoğunu algı dışı bırakırken, bir başka organizma da yine aynı gerekçeyle başka uyarıları algılayıp diğerlerini dışarıda bırakabilir. Bu husus, dış dünyanın organizmanın ihtiyaçlarını temin eden ve etmeyen, daha açık bir ifadeyle tikel bir organizmanın ihtiyaç duyduklarının yanı sıra ihtiyacı olmayan (bu durumda ilk organizma için gereksiz olan uyarılar bir başka organizma için gerekli olacaktır) uyarıları da kendisinde bulunduran, organizmanın kendi ihtiyaçları

18 Bissell, “Ayn Rand and the Objective: A Closer Look at the Intrinsic-Objective-Subjective Trichotomy”, s. 70.

19 Rand, “Objektivist Etik”, s. 21-22.

doğrultusunda yönelimsellik bu uyarılar arasında seçimde bulunacağı, bütün olumsuzları içeren bir tür tarafsız çözüm deposu hükmünde olduğunu ima eder. Birey sadece ve ancak aldığı uyarılar yoluyla dış dünyayı değer yüklü hale getirebilir. Böylece dış dünya ile kurulan bağlantı, tam anlamıyla ihtiyaç, beklenti, algı, bilinç, anlamlandırma ve değerlendirme süreçleri yoluyla oluşur. Rand, bilinç sürecinde oluşan bu değerlerin etiği oluşturduğu ve etiğin objektif olduğu hususunda ısrarcıdır. Ancak doğanın “orada var oluşu” ve kendinde tarafsız oluşu, her bir organizmanın ihtiyaç ve beklentilerinin farklı oluşu, doğanın ya da dış dünyanın bütün organizmalara ya da bilinçli canlılara verdiği uyarıların aynı olamayacağı sonucunu ima eder. Dışsal bütün uyarıların bütün türdeş canlılarda aynı algıları, algıların ortak/tek bilinci meydana getirdiği fikri, bütün insanların mutlak anlamda aynı beklentilere ve ihtiyaçlara sahip olduğunu, bunların kişiden kişiye değişmeyeceğini ifade eder.

3. Birey-Toplum/Ben-Öteki İlişkisi

Yaşamsal varlığın sürdürülebilmesi için organizma-doğa ilişkisini ve bu ilişkiye koşut eylemselliği şart koşan Rand’ın, birey-toplum ilişkisinde benzer bir gerekliliği kabul etmediği görülür. Ancak bu karşı çıkış, Rand’ın içinde doğup büyüdüğü, bireyin kolektif/soyut bütünlüğün lehine yok sayıldığı, üretim eyleminin ve mülkiyet hakkının göz ardı edildiği kendi zaman ve mekânının soyut şahsında bütün totaliter sistemlere karşı bir duruş olarak görülebilir.²⁰ O, *Atlas Silkindi ve Yaşamak İstiyorum* eserlerinde, kelimenin tam anlamıyla bireyin değersizleştirildiği, sadece ve ancak bir bütünün parçası olduğu, soyut bütünlüğe katkı sağladığı sürece anlamlı halde geldiği bir zemin üzerinden soyut bir varlık olarak toplumun ya da tüzel bir kişilik olarak devletin bütün ahlak ilkelerinde merkeze oturtulduğu kolektivizme yönelik eleştirisini ifade eder. Nitekim radikal kolektivist değer kuramlarının birey ile onun yaşam özerkliği arasına koyduğu aşılamaz sınırların, Rand’ın bireyi ve bireysel çıkarın merkezîliğini göz ardı eden neredeyse bütün sistemlere karşıt bir birey-toplum ilişkisi seslendirmesine neden olduğu açıkça görülebilir.²¹ Rand, karşı olduğu sistemleri genel olarak toplumcu ve mistik anlayışlar olarak sıralar. O, söz konusu sistemlerden tezahür eden değer algısını şöyle ifade eder:

Mistikler, keyfi ve hesabı verilemeyen “Tanrı İradesi”ni bir iyilik standar-

²⁰ Rand, birey-toplum ilişkisinde ve değerlerin oluşumunda toplumun ya da diğer herhangi bir soyut varlığın varsayılması durumunda birey yaşamında ve değerlerinde meydana gelen yıkımı “Yaşamak İstiyorum” ve “Atlas Silkindi” romanlarındaki kahramanlar üzerinden somutlaştırır.

²¹ Rand, “Objektivist Etik”, s. 11.

dı olarak ve kendi etiklerinin bir gerekçesi olarak almışlardır. Neo-mistikler ise Tanrı iradesi yerine “toplumun çıkarı”nı koymuşlar; böylece “iyinin standardı, toplum için iyi olandır” gibi bir tanımın girdabına düşmüşlerdir. Mantıken bu, günümüzde dünyanın her tarafındaki uygulanmasında da olduğu gibi, “toplum”un tüm etik ilkelerinin üzerinde bulunduğu, çünkü toplumun etiğin kaynağı, standardı ve ölçütü olduğu, çünkü toplum neyi irade buyurursa, her neyi kendi refahı ve memnuniyeti olarak ifade ederse, onun “iyi” olduğu anlamına gelmektedir.²²

Yukarıdaki ifadeler, totaliter anlayışların objektif bilginin koşullarını bilen özneyi dışlayan bir zemine oturttuklarını, bunun da birey ile objektif bilgi arasında boşluk meydana getirdiğini vurgular. Daha açık bir ifadeyle bireye “kendilik” duygusunun nasıl temin edilebileceğini, bunun hangi ölçütlere göre kazanılacağını gösteren şey, bireyin bütünüyle edilgin olduğu dışsal bir kaynaktır. Bu kaynak, bireye ne olduğunu ve ne olması gerektiğini benimsetmek suretiyle onu ontolojik ve değer olarak belirleyicidir. Bu nedenle Rand, benliğin bireysel oluşumunu reddedecek, onun eylem yönünü belirleyecek, yaşamsal alanına tahakküm edecek hiçbir aşkın benliğin varlığını ve değer belirleyici rolünü kabul etmez. O, bu belirleyici ilkenin tam anlamıyla aklın birtakım apriori ilkeleri (özdeşlik, çelişmezlik ve üçüncü halin imkânsızlığı) olduğunu, bu ilkelerin birey yaşamını maksimize etmeye yeterli olduğunu savunur.

Rand’ın totaliter perspektifleri eleştirisinde, aşkın bir varlığı ya da kolektif bir özneyi ima eden genelleştirilmiş soyut bir benlik için bireysel benliğin feda edilemeyeceği görüşü, karşıt bir duruş olarak toplumun yok sayıldığı, benliğin dış dünyadan -fiziksel ve toplumsal nesnelere- bütünüyle soyut bir ontolojiye sahip olduğunu ima eder. Ancak yaşamsal süreklilik için organizma-doğa ilişkisinde organizmanın -kendisine göre öteki olan-doğaya yönelimi kadar, bu yaşamın “ne ve nasıl olması gerektiği” bilgisi için aynı şekilde birey-toplum ilişkisinde benliğin -kendisine göre öteki olan- topluma yönelimini gerektirir. Bu karşılıklı etkileşim ve karşılıklı inşa ediş süreci, her daim biri olmaksızın diğerkinin varlığının düşünülmemeyeceği bir düşünceden hareketle gerçekleşir. Bu husus, “ben” bilincinin mekâna sabitlenmiş, ancak zamansallık yönünü yitirmiş bir sistemde oluşmasının olanaklı olmadığını, ancak “öteki” ya da “genelleştirilmiş öteki” ile kurulabilecek bir karşılıklılık zemininde tezahür edebileceğini vurgular. Daha öz bir ifadeyle totaliter benlik perspektiflerinden tek kaçış/çıkış yolu olarak egoist

22 Rand, “Objektivist Etik”, s. 13-14.

benlik varsayımının, hem bireyi hem de toplumu kuşatan bir süreç olan yaşamın bütünlüğünü göz ardı ettiği söylenebilir.

Rand, arzunun gerçekleşmesi ya da gerçekleşmemesi durumunu birey ile toplumu tam manasıyla karşı karşıya getirerek bir tür mutlak zemin üzerinde açıklamaya çalışır. Buna göre birey ya tam benmerkezci ya da tam bir diğergamlı olmak zorundadır. Uzlaşımsallık çerçevesinde bir tür ara alanı reddeden düşünür, felsefesinde bu hususu tikel örneklerden hareketle daha varoluşsal bir yapıya bağlayarak var olmak ve yok olmak arasındaki tercih ile açıklar. Diğer bir deyişle bireysel bir arzunun gerçekleştirilmemesi durumu feda etmeyi gerektirmekte ve bu gereklilik onun öz-saygısını yok saymaktadır. Doğal olarak birey, “öteki»yi kendi arzusu için feda edecek, ya da ben’i ötekilerin arzusu için feda edecektir. İlk tutum Rand’ın egoist etiğine uygun bir ahlaki tutumu betimlerken ikinci tavır, Rand’ın egoist erdemlerinin ihmalini ve nihayet akıldışılığı ortaya koymaktadır.²³

Açıktır ki Rand, bireysel benliği toplumsal benliğe önceler. Ancak o, bu durumun, sadece ve ancak bireyin mutlu olması gerektiği, bu gerekliliğin zorunlu bir şekilde toplumu dışlayacağı ve yok sayacağı görüşünü kabul etmez. Ona göre birey mutluluğunun ötekinin zararını gerektirdiği fikri, hedonist ve altruist doktrinlerin ahlak yamyamlığıdır.²⁴ Sözelimi, Rand bireyin çok sevdiği hasta eşi için maddi ve manevi fedakarlıklar yapmasını, onsuз kendi hayat standartlarının düşeceği ve mutluluğunun eksik kalacağı yorumundan hareketle, anlamlı bulur. Ona göre bu tutum, egoist benlik anlayışını dışarıda tutmaz.²⁵ Ancak kendiliğini tamamlamayı mümkün kılan, onsuз fiziksel ve psikolojik olarak eksik kalması muhtemel olan toplum için de bazı hususlarda feragatte bulunması da bireyin çıkarına bir tutum olacaktır. Zira ontolojik olarak bir parçası olduğu dış dünyadan / toplumdan soyutlanmış birey, esasen başta benliğin olgunlaşma süreci olmak üzere temel ihtiyaçlarının giderilmesinde fazlasıyla eksiklik yaşayacağından, bu eksikliklerin giderilmesinde her daim kendisini içeren ve aynı zamanda aşan bir sisteme ihtiyaç duyacaktır. Bu sistem her şeyden önce, bireyin kendi çıkarları için gerçekleştireceği eylemselliğin tamamlanmasında hayati bir role sahiptir. Dolayısıyla Rand’ın fedakârlık olarak ifade ettiği ahlaki tutum, benliğin dışarıya aktarılmasını, öteki “ben”ler ile etkileşime geçilmesini ima eder. Bu aktarım, geri dönüşüm/sirkülasyon karakteri taşır. Böylece bireyin

23 Rand, “Objektivist Etik”, s. 40.

24 Rand, “Objektivist Etik”, s. 41.

25 Ayn Rand, “Acil Durumlar Etiği”, *Bencilliğin Erdemi*, editör: Uygur Karal, çev.: Nejdet Kandemir, İstanbul, 2013, s. 60.

fedakârlık olarak gördüğü şey, aslında doğrudan bireyin kendisine kendi çıkarına hizmet eden bir husus olarak ifade edilebilir.

Nitekim Rand, iki birey arasındaki değer durumunun karşılıklı olduğu görüşünü savunur. Ona göre, bir insana ne derece yardım edileceği ve bu yardımda nelerin feda edilebileceği, o insanın da diğeri için feda edebileceği şeylerle doğru orantılıdır. O bu hususu şu şekilde örneklendirir: “Eğer kurtarılacak olan kişi bir yabancı değilse, burada kişinin isteyerek alacağı risk bu insanın boğulan kişi için taşıdığı değer ile doğru orantılıdır.”²⁶

Yukarıdaki ifade, benliğin tam anlamıyla dışsallıktan soyut düşünüle-meyeceğini ifade eder. Düşünür, bu tavırla bencilliği en azından bireysel olmaktan çıkarmış onu türlere genellenebilen bir sistem haline getirmeye çalışmıştır.²⁷ Ancak bu süreç, türdeş olanların “canlı” olma karakterlerini göz önünde bulundurarak kendi türünden olmayan varlıklarla duygudaşlık yapabileceği sonucuna da götürebilir. Nitekim bireyin, “o da benim gibi bir canlı ve benim kendi yaşamımı sevdiğim gibi o da kendi yaşamını seviyor” duygusuyla ötekine saygı ve iyi niyet beslemesi, tür anlayışıyla sınırlı tutulamaz. Rand, bu duygu ile ötekine saygı gösterilmesi gerektiğini ifade ederken bir yanıla ötekinin rolünü almakta ve ötekinin kendisine yönelik duygularının aynı zamanda kendisinin de ötekine yönelik duyguları olduğunu ima etmektedir. Böyle bir durumda ya bencillik etimolojik olarak devre dışı kalacak ya da geleneksel anlamından koparak yeni bir içerik kazanmak durumunda olacaktır.

Yine Rand, yukarıdaki ifadeyle solipsizme düşmekten kurtulmaya çalışır. Ona göre diğer insanlara saygı ve iyi niyet göstermek mümkündür. Ancak bu, özünde egoist bir tavidir. Nitekim bireyin ötekilere yönelik saygısı ve iyi niyeti, yine “ben”i merkeze alan bir tutumla “aynı türden olduklarını” hatırlatır. Öteki-nin “ben” ile aynı türden olduğu ve ötekilerden her birinin de ben gibi kendi yaşamlarını sevdikleri hususu, bu anlamda sempati ve dayanışmanın psikolojik esası olarak vurgulanabilir.

Bu husus, Rand felsefesinde egoizmin mutlak kaçınılmaz ve doğuştan bir zorunluluk değil, yaşamsal süreç içerisinde deneyimlere bağlı olarak bireyin inşa etmek zorunda olduğu bir etik duruma işaret eder. Nitekim o, ilk ve bir kez acil bir durumla karşılaşılması durumunda yabancı birine yardım edilebileceğini, bunun da iyi niyet ve saygı çerçevesinde anlaşılması gerektiğini söyler. Bireyin bundan sonraki tutumu, ötekinin ahlaki karakterine göre şekilleneceğinden, ötekinin iyi olması durumunda birey de iyi niyetini

26 Rand, “Acil Durumlar Etiği”, s. 64.

27 Rand, “Acil Durumlar Etiği”, s. 66.

koruyacak, kötü olması durumunda da aşağılama ve ahlaki kınamaya maruz kalacaktır. Bu tutum, öteki ile kurulacak bir ilişkide bir tür karşılıklılık esasının gerekliliğini gösterir. Ancak bu karşılıklılık ya da iyi niyetli tutumun, Rand açısından sadece ve ancak acil durumlarda geçerli olabileceği unutulmamalıdır.

Rand, insanın yaşamını sürdürmeye yönelik doğal eğilimini ahlakiliğin ve bütün değerlerin temelini yerleştirir. Diğer bir ifadeyle ahlakilik esasen insan doğası ile uyumlu davranışlar sergileme durumudur. Bu husus, ahlakın temelinde insanın kendi doğasıyla uyumlu davranışlar sergilemeyi, ancak bu uyumlu davranışların ahlaki olarak ifade edilebileceğini belirtir. Ona göre “İnsanın başkalarına karşı tek yükümlülüğü, değerlerini başarmada, kazanmada ve onları korumada insanı özgür kılan bir sosyal sistemi sürdürmektir.”²⁸ Bu yaklaşım aynı zamanda başkalarına karşı bir dereceye kadar sorumluluklarının olduğunu kabul eder. Ancak o, bu sorumlulukların yine “ben”in mutluluğunu güvence altına almayı amaç edindiğini vurgular. Bu anlamda bencil olmanın en temel ilkesi kendisiyle tutarlı olmaktır. Bu tutarlılığı sağlamanın yolu akıl ilkelerini takip etmektir.²⁹

Rand düşüncesi, benliğin oluşumundaki belirleyici sabitlerin aklın mutlak ilkeleri ve insanın doğasına uygun eylemde bulunması olduğunu açıkça gösterir. Bu yaklaşım değer ontolojisini bireyin dışında arayan bütün kolektif düşünceleri dışarıda bırakır. Daha açık bir ifadeyle bu düşünce, esasen toplum kavramının ontolojik bir temele sahip olmadığını, toplum diye bir şeyin varlığından söz edilemeyeceğini söyler. Rand’ın soyutluk ve somutluk kavramlarına yüklediği anlamı, bireyin somutluk üzerinden açıklanabileceği görüşleri esas alındığında toplum kavramı en iyi ifadeyle soyutluktan ibarettir. Ona göre toplum “sadece belirli sayıda (bireysel) insan topluluğudur”.³⁰

Rand’ın soyut bir benlik olarak toplumu reddedişi, sadece ve ancak somut bireylerin gerçek olduğu görüşünün temelinde, toplumun esasen somut ve bireysel varlıkların belirli amaçları gerçekleştirmek üzere bir araya gelmesiyle oluşan topluluklardan olduğu hususuna vurgu yaparken John Locke’un bireyciliğinin etkileri açıkça görülür. Liberal bireyciliğin temelini oluşturan düşünürlerden biri olan Locke soyut bir kişilik olarak gördüğü devleti, sivil çıkarların tedarik edilmesi, korunması ve geliştirilmesi

28 Rand, “Acil Durumlar Etiği”, s. 68-70.

29 Ayn Rand, “İnsanların Çıkar Çatışmaları”, *Bencilliğin Erdemi*, editör: Uygur Karal, çev.: Nejdet Kandırmir, İstanbul, 2013, s. 84.

30 Rand, “İnsan Hakları”, s. 140.

amacıyla oluşturulmuş bir insan topluluğu olarak tanımlar. Ancak bu yaklaşım, aynı zamanda mülkiyet de dahil olmak üzere birey haklarının korunması için devletin düzenlediği birtakım ilkelerin gerekliliğine de işaret eder. Nitekim o, söz konusu bireysel hakların korunmasına yönelik olarak bir kişinin “teşkil edilmiş kamu adaleti ve eşitliği kanunlarını ihlal etmeye cüret ederse, onun bu had bilmezliğine, yararlandığı ve yararlanması gereken sivil çıkarlardan ve faydalardan mahrum bırakılma yahut onların azaltılmasından ibaret olan cezalandırılma korkusu tarafından engel olunması gerektiğini” savunur.³¹

Locke’un birey-devlet ilişkisine yönelik yukarıdaki yaklaşımına benzer şekilde Rand da soyut kişiliklerin esasen somut, tikel ve gerçek bireylerin çıkarlarını korumak amacına uygun davranması gerektiğini düşünür. Bu nedenle Rand’ın eleştirisinin temelinde, bireyin olmadığı, soyut kişiliklerin (devlet, Tanrı, toplum vs.) olduğu ahlaki ya da siyasi sistemlerin keyfi uygulamalar içerdiği, bu içeriğin yine insan zihninin ya da mantık ilkelelerinin kabul etmediği bir zeminden tezahür etmiş olduğu düşüncesi yatar. Bu nedenle o, kaynağı ne olursa olsun bireyi merkeze almayan bütün totaliter, mistik, dini ahlak anlayışlarını reddeder. Zira söz konusu ahlak sistemleri bireyin kendi benliğini inşa edebileceği bir zeminden yoksundur. Birey sadece ve ancak mutlak bir ötekinin izin verdiği ve sınırlarını çizdiği ölçüde benlik sahibi olabilecektir. Böylece benliğin bütünlüğü sadece ve ancak mutlak olarak kabul edilen varlık (toplum, devlet, Tanrı ve mistik kabul edilen her şey) sayesinde ve onun içerisinde gerçekleşebilecek bir husus olarak algılanır.³²

Rand’ın soyut bir varlık olarak toplumun gerçekliğini kabul etmediği açıkça görülür. O, insani bireylerden her birinin kendi varoluşunu, dış dünyaya ihtiyaç duymaksızın tamamlayabilecek güçte veya karakterde varlıklar olduğunu vurgular. Ancak *Objektivist Etik* adlı çalışmasının muhtelif yerlerinde kendisine referansta bulunduğu ve sistemini oluştururken örnek aldığı nadir filozoflardan biri olarak zikrettiği Aristoteles’in benlik kurgusunu, birey-toplum ilişkisini bir yanıyla ıskaladığı görülür. Nitekim Aristoteles’in benlik kurgusu, bireyin sosyal bir varlık olduğunu ve benliğin büyük oranda toplum içerisinde şekillendiğini, onun insanı tanımlamada kullandığı “zoon politikon” kavramıyla açıkça gösterir. O, birey-toplum ilişkisinin benliğin oluşumundaki önemini şu şekilde vurgular:

31 http://www.ozgurtoplumundegerleri.com/res/John_Locke_Hosgoru_Ustune_Bir_Mektup.pdf, 26.05.2020, s. 16.

32 Rand, “İnsan Hakları”, s. 141.

İnsan, doğası gereği politik bir hayvandır... Nasıl ki insan uzuvları bütünden ayrıldığı zaman kendi kendine yetemiyorsa, bütünlü ilişkiliyse, aynı şekilde devlete katılma yeteneği olmayan konuşamayan hayvan ya da aksi yani kendi kendine yeten tarı gibi varlıklar da devletin bir parçası olamazlar.³³

Yukarıdaki ifade, Aristoteles'in birey-toplum ilişkisine dair görüşlerinin Rand açısından kabul edilemez olduğunu açıkça gösterir. O, değer kuramında bütün soyut ya da aşkın benlikleri dışarıda bırakmakla beraber, bireysel ve gerçek somutların bir dereceye kadar benliğin oluşumu ile bağlantılı olduğunu, diğer bir ifadeyle "Genelleştirilmiş/soyut öteki"yi değil "özel öteki"yi birey yaşamının değeri açısından anlamlı bulduğunu savunur. Buna göre her bir tikel ötekinin haklarının var olmaya devam edişi, bireyin kendi haklarının garantisi olarak görülür. Daha açık bir ifadeyle ötekilerin hakları var olduğu sürece ve ölçüde bireyin hakları da var olmaya devam eder. Bu durum, Rand'ın bireycilik algısını, bireye, "öteki" olanı kendi çıkarları için harcayabilecek bir yetki ya da serbestlik sağlayan diğer bireyciliklerin durumuna düşmekten korur. Nitekim o, hakların talep edilmesinin aynı hakların ötekine de verilmesine eşdeğer olduğunu savunur.³⁴ Ancak bu yaklaşımın, "bireycilik", "rasyonalite", "mutlak mantık ilkeleri" ve "egoizm" kavramları ile birlikte düşünüldüğünde, bireyin ötekinin haklarının kendi haklarına özdeş ya da eşdeğer olarak görmesinin zeminini açıklayamadığı söylenebilir. Bu husus, bireyin, "ben" olanın dışındaki herhangi bir canlı varlık olarak ötekinin haklarını varoluşsal ya da ontolojik olarak nasıl temellendirebileceği, bu ontolojinin bütüncül olup olmadığı, egoist ve bütün değer ilkeleri için salt akla, aklın mutlak ilkelerine dayanan bireyin "ben" olandan "öteki" olana nasıl ve ne şekilde bir geçişi mümkün kıldığı sorularını akla getirir. Nathaniel Branden, Stirner ve Nietzsche gibi bireyci düşünürlerin "kurban edilmeyi reddeden kişinin başkalarını kurban etmeye ikna etme" çabalarını benimseyen görüşlerinin sahte bireycilik olduğunu, daha çok diğergamcı düşünceleri beslediğini savunur. Branden bu düşüncelerdeki çıkmazı şu şekilde ifade eder:

Böyle bir bireycilik yorumunda şöyle bir çelişki ve yanlışlık vardır: Bir etik prensibi olarak bireyciliğin tek akılcı dayanağı insanın insan olarak hayatta kalma gereksinimleri olduğu için, bir insan bir başkasının haklarını ihlal etme hakkını talep edemez. Eğer insan, diğer insanların haklarına saygı göstermeyi reddederse, kendisi için bu hakları isteyemez; hakların dayanağını reddetmiş olur.... Bireycilik sadece insanın bir kolektif için yaşaması gerek-

33 Aristoteles, *Politika*, çev.: Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2017, s. 26-27.

34 Nathaniel Branden, "Sahte Bireycilik", *Bencililiğin Erdemi*, editör: Uygur Karal, çev.: Nejdet Kandemir, İstanbul, 2013, s. 205-206.

tiği inancını reddetmeden ibaret değildir... Başkalarını alt ederek, onları yöneterek ve sömürerek hayatta kalmak isteyen bir kişi, bir bireyci değildir.³⁵

Rand, her bir bireyin benliğin bütünlüğünün oluşumunda yeterli olduğu önermesi ile bireyin ötekilerle birlikte bu bütünlüğe ulaşabileceği önermesi arasında açıktır ki ikinci önermeyi tercih eder. Esasen egoist etik ilkini savunmayı zorunlu kılarken, Rand'ın yukarıdaki ifade doğrultusunda ikinci önermeyi savunmayı gerekli kılan bir noktaya yaklaştığı söylenebilir. Zira salt kendi zihnini yaşamı ve değerleri için mutlak referans noktası olarak belirleyen bir tavır, kendi haklarını ötekinin hakları üzerinden değerlendirmek için bu mutlak zemini elde etmiş olan "ben"den öteki "ben"e veya "benlere" geçmek durumundadır. Daha da ötesi, ben ile öteki olanı eşdeğer ontolojik düzeyde anlamalı/düşünmelidir.

Bireysel yaşam ve birey merkezli değer algısı savunusu, "bireysel perspektifi" gerektiren bir hususa işaret eder. Daha açık bir ifadeyle değerler soyut birey merkezli olduğu düşüncesi dahi "ben" ile dış dünya arasındaki bağlantıyı oluşturmak için bir "perspektif"e sahip olmak zorundadır. Bu perspektif onu dış dünyaya bağlamakla kalmaz, aynı zamanda dış dünyayı anlamlandırmasını, değerlendirmesini, "öteki"yi de içeren bir değerler dünyasının oluşumunu temin eder. Böylece oluşan değer küresi, Rand'ın "reel objektiflik" olarak ifade ettiği hususa işaret eder. Ancak, Rand, bu değerler dünyasının oluşmasında salt bireysel aklı esas aldığı ve dış dünya ile bağlantısallığı yok saydığı için bir anlamda perspektif kavramını da dışarıda bırakır. Bu durumda, daha önce sorduğumuz soruyu bu noktada yeniden sormak durumundayız: Birey, kendisinde var olan hakların sürekliliği için ötekinde var olan hakların devamını hangi ontolojik temele dayanarak gerekli görür?

Rand'da bu doğruluğu sağlayan şey aklın kesin ilkeleridir. A, A'dır ilkesi, aklın objektif olanı doğru kavramasını ve yansıtmasını sağlar. "Objektivizmin, objektif olanın doğru bir şekilde kavranması ve yansıtılması olduğu" önermesi iki öncül içerir: i. öznenin doğruyu kavraması; ii. öznenin objektif olanı yansıtması. Öznenin, kendisine göre "öteki" olan ya da dinî, doğal, psikolojik vs. yollarla "ötekileşmiş" olan nesne ile kuracağı bağlantı "kavrama"yı sağlar. Daha açık bir ifadeyle "kavrama", bir kavrayan ve bir de kavrananın varlığını gerektirir. Kavrayan, "ben" olmayan, kendilik ile özdeş olmayan bir hususu kavrar. "Ben" in "ben" i kavraması da bu anlamda, özdeş gibi görünen iki şeyin sembolik olarak birbirine "ötekileşmesi" ile mümkündür. Özdeş olan, ancak "kavrama"nın gerçekleşmesi için sembolik olarak yekdiğerine "öteki"leşen iki unsurdan biri nesne olmak durumundadır. Özne

35 Nathaniel Branden, "Sahte Bireycilik", s. 206-207.

ile nesne ayrımı, zorunlu olarak bir boşluğu bir “aradalık” durumunun varlığını gerektirir. Bu husus, “kavrama” söz konusu olduğu sürece özne ile nesne arasındaki boşluğun doldurulamayacağını gösterir. Bu durumda öznenin objektif olanı yansıtması meselesi, özne ile nesne arasında mutlak bir örtüşmeyi zorunlu kılar. Özne, kavramanın gerçekleşmesi sürecinde kendisine “öteki”leşen nesneyi yansıtmak için özne değil nesne olarak, daha doğrusu “öteki”leşerek bilmek durumundadır. Bu bilme sürecini yansıtması, bilinenin “kendinde ne ise o” haliyle aktarılmasına işaret eder. Ancak biliyoruz ki “kendinde ne ise o” olanı bilmek tam anlamıyla sağlanmış olsa bile, onun yansıtılması – dışarıya aktarılması – belirli araçları gerektirir. Yansıtma, bu yansıtmayı mümkün kılacak bir aynaya ihtiyaç duyar. Yansıtma, sözüm ona objektif olanı dış dünyaya aktarma anlamında ise, bu ayna iletişim aygıtlarına işaret eder. İletişim, en temelde jestler ve mimiklerin temelini oluşturduğu dilsel sürecin varlığını zorunlu kılar. Dil ise “kendinde ne ise o” olanın ancak öznenin kavradığı kadarıyla ve ancak ötekinin kavrayabileceği şekilde yansıtılmasını sağlar. Diğer bir deyişle “ben” ile “öteki” arasındaki bağlantısalılığı sağlayan araç olarak dil, bu bağlantıyı anlam üzerinden/yoluyla gerçekleştirir. Bernstein, bu noktada anlamın apriori ve evrensellik karakterine sahip olduğu düşüncesini benimseyen objektivizmin sorunlu oluşuna rölativist görüşün şu ifadeleriyle işaret eder:

Rölativistlere göre, kendisiyle rasyonel olarak karar verebileceğimiz ya da mücadele halindeki rakip paradigmalardan iddialarını belirli bir anlam dahilinde değerlendirebileceğimiz köprü kurucu bir tözsel çerçeve ya da bir meta-dil yoktur... Yerinde bir kullanımla “rasyonalite standartları” olarak etiketleyebileceğimiz ve tarihsel ya da zamansal değişimin konusu olmayıp gerçekten evrensel olan standartların var olduğunu düşünmek bir illüzyondur.³⁶

İnsan hayatının değerli bir hazine olduğunu söyleyen Rand, *Yaşamak İstiyorum* adlı romanının önsözünde bu hazinenin, bu hazineye sahip olan bireyden başka hiç kimse tarafından bilinemeyeceğini, anlaşılamayacağını belirtir. Sadece ve ancak hazinenin sahibi onun ne kadar değerli olduğunu bilir. Bu nedenle bu hazine, ona dair bilgisi olmayan ötekilerle paylaşılmalıdır. Daha açık bir ifadeyle hazine, her daim hazine olarak kalmalı. O, bu hususu daha geniş bir sistem içerisinde ifade ederek bütün komün, kolektif ya da toplumsal sistemlerin esasen bu hazinenin değerini hiçbir zaman anlayamayacağı noktasından hareketle bu sistemlerin birey açısından değer yitimine uğrattığı bir etkiye sahip olduğunu imler.³⁷ Ancak, bir başka eser-

36 Richard Bernstein, *Objektivizm ve Rölativizmin Ötesi*, s. 12.

37 Rand, “Yaşamak İstiyorum”, s. 5.

de insanın acil durumlarda başkasına yardım edebileceğini, onsuz hayatının değersizleşeceğini düşündüğü çok sevdiği bir kişi için maddi manevi fedakârlıkta bulunabileceğini ifade eder. Böyle bir fedakârlığın bireyin bizatihi benliğini önceleyen bir düşünceden hareketle gerçekleşeceğini, zira bireyin kendi benliğini ya da yaşamını değerli gördüğü düşüncesinin, ötekinin de kendi yaşamını değerli gördüğü bilgisine götürdüğünü söyler.³⁸

Rand, bir eylemin her ne kadar toplumun yararına olsa da güdü kaynağının “ben” olması gerektiğini vurgular. Nitekim “Yaşamak İstiyorum” adlı romanın kahramanı Kira, mühendis olmak istediğini ailesine söylediğinde Victor, komünistlerden nefret ettiği halde neden onların en sevdiği mesleği seçtiğini sorar. Kira, “Sadece hoşuma gittiği için binalar yapacağım.” diyerek cevap verir.³⁹ Açıktır ki roman kahramanı Kira, bütün bir romanın yazılmasının temelinde yatan itiraz noktası olarak, Sovyet Rusya’daki “ticaret sendikalarının bu devlet binasının çelik putrelleri olduğu... bir yoldaşın bu binanın sadece bir tuğlası olduğu, çimentoyla diğer tuğlalara yapıştırılmadıkça hiçbir değerinin olmayacağı” düşüncesine açıkça meydan okumayı temsil eder.⁴⁰

Rand’ın ahlaki egoizminin en temel eleştirisi, onun benlik anlayışıdır. Onun ahlaki sisteminde benlik ötekilerden daha üstün olduğu için, ötekilerden de toplumdaki da ayrıdır. Dolayısıyla ötekiler ve toplum bireyin benliğinin tanımlanmasında bir rol oynamazlar. Bununla birlikte bir bireyin topluma bağlı olması epistemolojik değil araçsal bir bağlılıktır. Eğer ötekiler benliğin belirlenmesinde bir role sahip değilse ve benlik ötekilerden ontolojik üstünlüğe sahipse, bu durumda açıkça ötekilerin ahlaki bir sistem içerisindeki rolünün zayıf ya da tamamen kaybolmuş bir karaktere sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca Rand, bireysel benliğin ötekilerden bağımsız bir inşa sürecine sahip olduğunu söylediğinde, zımnen ben olanın da bir değer yitimine mahkûm olacağını söylemek durumunda olacaktır. Nitekim gerek ahlakın toplumsallığı gerekse bireysel benliğin kendisini tamamlamak için öteki olana duyduğu ihtiyaç, karşı konulamaz bir şekilde bireysel olanın toplumsal olanı zorunlu kıldığını ortaya koyar. Toplumun ve ötekilerin araçsallığı hususu, birey sadece ve ancak toplum yoluyla kendi benliğini tamamladığı zaman bir seçenek olarak bireye seçim hakkı veren seçenekler sunar. Birey, kendisini ötekilerden ayrı bir varlık olarak fark edebilecek bir benlik düzeyine eriştiği zaman yalnız kalmayı seçebilir ya da toplumla iç içe olmayı tercih edebilir. Ancak benliğin tamamlanması için zorunlu olarak

38 Rand, “Acil Durumlar Etiği”, s. 60.

39 Rand, “Yaşamak İstiyorum”, s. 40.

40 Rand, “Yaşamak İstiyorum”, s. 51.

toplumsallaşma ve benliğin inşa edilmesi süreci içerisinde bir noktada birey toplumdan izole bir yaşam tarzı benimseyebilir. Ya da Rand'ın savunduğu gibi ötekinin kaygılarının yok sayıldığı ben-merkezci (ego-centric) bir ahlaki yaşamı isteyebilir. Ancak bu seçenekleri ona temin edecek olan şey, diğer bir ifadeyle toplumun bir parçası mı yoksa “öteki” kaygısının olmadığı izole bir birey mi olma arasında seçimde bulunabilme, zamansal olarak bireyin toplum yoluyla kendi benliğini tamamlama ya da ilerletme sürecinden sonra gerçekleştirilecek bir hususa işaret eder. Daha açık ve öz bir ifadeyle toplumdan soyutlanmak ve izole bir ahlaki yaşamı benimsemek için, toplumun bizatihi varlığına ihtiyaç vardır.⁴¹

Rand bireyin üretime bağlı eylemsellik içerisinde kendisine yetebileceği, her daim bireyin merkezde olduğu bir yaşam anlayışının ahlaki olduğu fikrini içeren sabit bir benlik kurgusu varsayar. Bu rasyonel benlik kurgusu ya evrensel olanın merkezine bireysel “ben”i yerleştiren egoist tutumu, sadece ve ancak zorunlu (Rand'ın ifadesiyle “acil”) durumlarda “ben” ile çıkar ilişkisine dayalı olarak düşünülebilecek “öteki”yi varsayan, buna rağmen tikeller arasında hiçbir gerilimin yaşanmadığı ütöpik bireyi ima eder. Bu yaklaşımın, “rasyonel ben'in evrenselliği” iddiası ile “hangi ben'in rasyonel olduğu” sorunu arasındaki ontolojik boşluğu bir çözüm olarak birbirine bağlayacak ve böylece bir açıdan realite ile örtüşecek yeterli zemine ulaşamaması yönüyle ütöpik olduğu söylenebilir. Nitekim o, bireylerin, “kendilerinin kontrolleri dışında olan ve kişisel kimliklerinin önemli bir bölümünü oluşturan farklı tarihsel, kültürel, ekonomik ve sosyal koşullarda doğduklarını” daha öz bir ifadeyle benliğin oluşumundaki zamansal dinamizmi göz ardı eder.⁴²

Yukarıdaki ifadelerden açıkça Rand'ın düşüncesinin egoistik olduğu anlaşılır. Onun düşüncesinde öz-çıkarın izini sürmenin gerekliliği, insani varlıkların, eğer hayatta kalmak istiyorlarsa, belirli eylem kodlarını belirlemeleri ve takip etmeleri gerektiği anlayışından doğar. Zira yaşamak, birey yaşamını sürdüreceği eylemlere bağlıdır. Bu nedenle birey, kendi yaşamını koruyacak ve geliştirecek şekilde eylemde bulunmak zorundadır.⁴³

Rand'ın bir açıdan “Romantizm akımının etkisiyle Rönesans'ta gelişmeye başlayan, Aydınlanma döneminde etkisini hissettiren modernitenin birey figürünü ön plana çıkaran bir benlik ontolojisini” benimsediği söylenebilir.

41 Raha Sharaf, Seyyed Hassan Eslami Ardakani, “Ayn Rand's Egoism: Theory and Analysis”, *Religious Inquiries*, Vol. 4, No. 7, Winter and Spring 2015, s. 36.

42 Sharaf, Ardakani, “Ayn Rand's Egoism: Theory and Analysis”, s. 36-38.

43 Tara Smith, *Ayn Rand's Normative Ethics: The Virtuous Egoist*, Cambridge University Press, New York, Melbourne, 2006, s. 7.

Bu kabul en genel ifadeyle, merkezinde kendilik bilincinin dış dünyayı gerektirmediği varsayımına dayanır.⁴⁴

Rand'da egoist ahlak kuramının temelini oluşturan bireysel "ben", hem etik hem de politik boyutta ilk, merkezi ve amaç ilke olarak belirlenir. Onun tavrı genel çerçevede toplum esaslı benlik kurgularının aksine soyut, zaman dışı ve kendine yeterlilikte ve üretimde belirli bir aşamaya ulaşmış bireyi seküler/profan kutsallığın merkezine koymak olarak ifade edilebilir. Rand'a göre bireye, kendisini bir "Öteki" üzerinden tanımlamasını isteyen bütün mistik varlıklar ve öğretiler, ya da "öteki" ile birlikte tanımlamasını isteyen bütün totaliter sistemler yapay ve gerçekdışıdır. Bu nedenle o, gerçek/somut olan "ben" in her daim öncelikli ve üstün olduğunu vurgular. Toplum sadece ve ancak teker teker bireylerden oluşan bir sistemdir. Hiçbir mistik ya da soyut öğretisi sonunda bireyi, yaşamını ve mutluluğunu gerçek olmayan varlıklara feda ettiği için değer ve ahlakın belirleyicisi olamazlar. O, benliği açıklamanın en ahlaki yolun olarak kabul ettiği egoistik kuram tam da benliğin kendisine işaret eder. Bu nedenle "bencilliğe saldırı insanın kendisine olan saygısına yapılan bir saldırı demektir ve birini teslim etmek, diğerini de teslim etmektir."⁴⁵

Sonuç

Rand'ın objektivizm üzerine temellendirdiği egoist etik kurgusunun ahlak felsefesine katkısı yadsınamaz. O, öncelikle ve belirleyici bir şekilde birey ile toplum, organizma ile doğa arasındaki gerilimi belirginleştirerek ontolojik bir ayrışmanın kaçınılmazlığını ortaya koyar. Bu husus, Rand'ın birey yaşamını esas alan hemen bütün ifadelerinde somutluk kazanır. Diğer yandan o, bireyin benliğinin oluşumunda aklın ve bireysel bilincin dışındaki bütün mistik ve totaliter anlayışları reddeder. Bireyin doğuştan sahip olduğu hakların kendisine dışarıdan gelmediğini, bizatihi kendisinde doğal olarak bulunduğunu ve bu varoluşun bireysel yaşamla birlikte süreklilik halinde olduğunu vurgular. Totaliter benlik ve ahlak kurgularının birey yeteneklerini, üretkenliğini, özgürlüğünü, sorumluluğunu ve mutluluğunu yok sayan jakoben sistemler oluşturma risklerine, bu risklerin birey açısından yarattığı gerilime ve tikel-tümel çatışmasına neden oluşunu ifşa edici göz ardı edilmemesi gereken bir başka katkısıdır.

Rand, ilkeli ya da rasyonel bir yaşam tarzını, bireyin içinde bulunduğu olumsuzluklara boyun eğmemesi olarak somutlaştırır. Ancak içinde bulun-

44 Philip Corcuff, *Bireycilik Sorunu: Stirner, Marx, Durkheim, Proudhon*, çev.: Aziz Ufuk Kılıç, Versus Yayınları, 2009, s. 5.

45 Rand, "Giriş", *Bencilliğin Erdemi*, s. 5.

lan durumun rasyonel ya da irrasyonel olduğuna ilişkin temel ve ayırt edici arka plana yahut parametrelerin nereden ve ne şekilde temin edilebileceğini açıklamakta yetersiz kaldığı söylenebilir. Daha açık bir ifadeyle ahlakiliğe ilişkin birtakım kurallar (zorbalığa itaat etmemek, değerden vazgeçmemek, dalkavukluk etmemek vs.) ortaya koymakla beraber, bu bağlantısallığın yine toplumu gerektirdiğini, zira bu kavramların spekülâtif olmaktan çıkıp ete kemiğe bürünmesine, daha açık bir ifadeyle içeriğe kavuşmasına neden olan şeyin toplum ya da toplumsal etkileşim olduğu hususunu göz ardı eder. Nitekim bu kavramların bir içeriğe kavuşması en temelde bir etkileşimi/iletişimi gerektirir. Bu iletişimin en temel aracı dildir. Dil ise bu dilin meydana geldiği zamânsal ve mekânsal zeminden bağımsız var olamaz.

Birey toplumsallaşma, sembolik ötekileşme ya da genelleştirilmiş öteki-nin tutumlarını içselleştirme yoluyla inşa sürecine dahil olurken, diğer yandan her daim içinde bulunduğu sosyal yapıdan daha geniş bir başka sosyal yapıya da entegre olmak ve bu suretle daha önceki daha küçük sosyal yapıyı eleştirerek onu geliştirmek durumundadır. Böylece toplumun birey üzerindeki tiranlığının önüne geçilmiş olacaktır.

Rand, etiği objektif alan üzerinden belirleyerek, birey bilincinin mutlak rasyonel ilkeler üzerinden gerçekte kurduğu ilişkinin sabit ve belirleyici olduğunu varsayar. Rand felsefesi bir bütün olarak düşünüldüğünde bu tutumun “belirlenmiş” bir aklın tiranlığı düşüncesine yol açtığı söylenebilir. Daha açık bir ifadeyle Rand, etiğin ve değerlerin belirlenmesinde metafizik, mistik ya da soyut bütün varlıkların tiranlığını reddederken bireysel bilincin gerçekte kurduğu bağlantıyı bir anlamda mutlaklaştırarak onu soyut bir üst varlık haline getirir. Bununla birlikte sübjektif-objektif-içkin kavramları arasında yapılan ayırım, “insan bilincinden bağımsız gerçeklik” tanımının - bilinegelen haliyle - objektiviteye değil içkinciliğe izafe edilmesi, objektivitenin ise birey bilincini dışarıda bırakmadığı görüşünün de Rand düşüncesinin otantikliğine işaret eden bir başka husus olarak zikredilebilir.

Rand’a göre akılcı olunması halinde insanlar arasında hiçbir çıkar çatışması olmayacaktır. O, objektivist ahlakın temelini bu şekilde ifade eder. Öyle görünüyor ki Rand, egoist kavramıyla bireyselciliğe ve tekilliğe etik bağlamda vurgu yaparken, bütün bu tikellerin esasen akıl evrenselinde ya da üst çatısında bir bütünü/tekliliği/üniter yapıyı oluşturduğunu/oluşturması gerektiğin ifade eder. Dolayısıyla deneyimci nasıl deneyimi doğrunun esası kabul ediyorsa, Rand da doğrunun esası olarak aklın gerçeklikle kurduğu ilişkiyi belirleyici olan bazı mutlak ilkeleri kabul etmekte ve çoğulcu bir yapı oluşturmaya çalışırken modernizme ve aklın (belirli, nitelikleri oluş-

turulmuş, sınırları çizilmiş ve bir bireyin varsaydığı haliyle) egemenliğinin kabul edildiği bir başka totaliter yapıya kapı aralar. Bu anlamda modernliğin rasyonel birey merkezli ahlak anlayışına yönelik eleştirilerin Rand düşüncesi için de söz konusu olduğu söylenebilir. Nitekim objektivite, bütün sübjektifler için değişmez olanı kendisinde bulundurmaya varsayar. Objektif bir tavır, kendisinde sübjektif tikelleri bulundurduğu nicelikte ve ölçüde objektiflik kazanır. Bu durumda Rand'a şu soruyu sorma zemini elde edilmiş olacaktır: Objektivite, hangi rasyonel zihnin temel olduğu bir sistem olarak oluşuyor? Bu objektiviteyi temin eden hangi "sübjektif olmayan" zihindir? Bu objektiviteyi temin eden, mistik, aşkın yahut soyut olmayan bir tür profan "üst insan" ya da "üst akıl" mıdır?

Hayvanların biyolojik yapılarının bencilce olma durumu, bizatihi onların salt hayatta kalma içgüdüsüne bağlı olarak gelişir. Onlar, karmaşık toplumsal yapılara uygun davranmak ve kendilerini topluma feda etmek bilinçliliğine sahip değildir. Söz gelimi koloni yaşamına sahip karıncalar yuvaya yemek taşıdığı anda ya da arılar peteğe bal yapılması için çiçek özlemleri taşıdığı anda bunu diğergamcı bir duygu ya da bilinçlilikle değil otomatik içgüdüsel eylemlerle gerçekleştirirler. Bu eylemler, sözgelimi karıncanın ya da arının hayatta kalmasını, onların yaşamsal koşullarının temin etmenin en asgari koşulu olarak birlikte var olmalarını zorunlu kılar. Ancak insan bu yaşamsal koşulları temin etme durumunu bilinçli ve farkındalık içeren bir duygu ya da eylemler bütünüyle gerçekleştirir. Nitekim insan tek başına, en temel ihtiyaçlarını dahi temin edebilecek yeterlilikten yoksundur. Bu yoksunluğu gidermenin yollarından birinin de sadece ve ancak onun toplumun diğer bireyleriyle birlikte uyumlu, rasyonel ve ötekinin göz ardı edilmediği bütüncü bir sistem sayesinde giderilebilecek bir süreci anlamak olduğu söylenebilir. Bu süreç, insan ile insan altı canlı formların eylemsellikleri arasındaki farklılıkta kendisini gösterir. Duyuların işleyişi, insan altı canlı formlarda en temelde zevk-acı karşıtlığında, anlık ve otomatik bir süreç olarak tezahür ederken, insanın eylemi zamansallık içerir. Bilinç sahibi organizma olarak insan, doğal denge durumunu tehdit eden bir problemle karşılaştığında ona doğrudan ve anlık tepki vermek yerine önce kendisini geri çeker ve problemin çözümü için çeşitli yolları/alternatifleri değerlendirir. Ancak bu seçeneklerden en uygun olanın bilinç yoluyla tercih edilmesinden sonra etkin çözüm sürecinin başladığı söylenebilir.

Rand, rasyonel ilkelere sadık kalınması durumunda insanlar arasındaki çıkar çatışmalarının ortadan kalkacağını savunur. Bu durum tikellerin uzlaşımşallığı yoluyla değil, dış dünyadaki mutlak gerçekliğin bütün bireyleri bağlayıcı oluşuyla temin edilir. Ancak Rand'ın sabit gerçeklikler içerdiğini,

insan tarafından bilinç yoluyla keşfedilmesi gerektiğini söylediği insanın ancak bu keşif yoluyla mutluluğa ulaşılabilirliğini savunduğu dış dünyanın – eğer somut/tikel insan bilinci ile ilişkilendirilecekse – kendisini bilinç sahibi bireylere eşit ve özdeş şekilde açmadığı açıkça görülebilir. Bu anlamda sadece toplum merkezli değil, birey merkezli benlik ve değer algısı da arzuların çatışmasının önüne geçemeyecektir. Diğer bir ifadeyle salt birey esas alınarak açıklanmaya çalışılan mutlak değerlerin, insanların çıkar çatışmalarını ortadan kaldır(a)madığı rahatlıkla fark edilebilir.

Bunun da ötesinde, en fazla sayıda kişinin mümkün olan en fazla mutluluğa ulaşması bir tür uzlaşımı gerektirdiği için birey açısından salt kendi arzularını gerçekleştirmek istemesi, kendi arzuları da dahil genelin arzularını imkân çerçevesinde gerçekleştirmeye nispetle çatışmaya daha açık bir durum meydana getirebilir. Bu çatışma sadece bireyin kendisini dışladığı toplumun değil aynı zamanda bireyin de mutluluk eyleminin engellenmesine neden olacak, çatışma bir tür “yutan eleman” görevi görerek toplumun her bir ferдинin sonuca (arzunun gerçekleşmesine/mutluluğa) gitmeyi amaçlayan eylemini yarım bırakacaktır.

Benliğin öteki ile olan ilişkisine karşılıklı bir çıkarın sadece ve ancak rasyonel/akılcı ilkeler çerçevesinde mümkün olabileceği düşüncesinden hareketle değerlerin evrenselleştirilmesinde birey kurban edilmediği, kazanımlarından taviz vermek zorunda bırakılmadığı sürece değer alışverişini amaç edinen bu ilişkinin çatışma doğurmayacağı, bireylerin yaşamına saldırı ya da bu yaşamı yıkım anlamına gelebilecek bir çıkar çatışmasının olmayacağı kabul edilir. Bu husus aynı zamanda Rand’ın egoist ahlakının solipsist bir benlik kurgusuna dayanmadığına, en azından solipsizme düşmemek yönünde çaba gösterdiğine işaret eder.

Değerin ben-öteki ilişkisindeki çift kutupluluk esastan tezahür eden bir husus olduğunu, hiçbir “ben” merkezli benlik anlayışının toplumu, aynı şekilde hiçbir “öteki” merkezli benlik anlayışının da “benliği” bütünüyle yok sayamayacağı söylenebilir. Nitekim etiğin, temelini dinden, toplumdan, doğadan aldığı görüşünü savunan ahlak kuramcılarının tam anlamıyla benliği yok saymadığı, onu salt pasif bir varlık olarak algılamadığı açıklıkla görülmür. Rand’ın kendisinin de yaptığı gibi bu ahlak tutumlarından her biri nihai olarak insan mutluluğunu amaç edinen erdemli yaşam arayışındadır. Bu erdemli yaşayışın daha açık bir ifadeyle insan onuruna en uygun değerlerin, temelini toplumdan, dinden, zamanın ruhundan ya da bütün bunların toplamının oluşturduğu bir çerçeveden aldığını düşünebilir.

Öz

Ayn Rand Egoizminde Ben-Öteki İlişkisi

Rus asıllı Amerikalı bir roman yazarı ve felsefeci olan Ayn Rand, rasyonel bencillik ve bireycilik kavramlarını merkeze alan bir düşünceye sahiptir. Bu düşüncenin karmaşık bir organizma olarak insan anlayışındaki karşılığı, yaşamın biricik oluşu ile ifade edilir. Ona göre doğa cansız maddelerin var olması için kolaylıkla sağladığı koşulları canlı varlıklar için aynı kolaylıkla göstermez. Canlı varlıklar, yaşamsal süreklilik için harekete ve eylemselliğe muhtaçtır. Bu eylemsellik insan için ahlaki bir zorunluluk olarak görülür.

Objektif-sübjektif dikotomisini gerçekliği ifade etmede yeterince açıklayıcı bulmayan Rand, esasen objektivizm kavramının içkincilikten farklı olduğunu belirtir. Ona göre gerçek objektivizm, birey ile dış dünya arasında, bilinçli bireyin gerçekliği kavramasına olanak sağlayan bir bağlantıyı varsayar. Bu bağlantı sayesinde ahlaki göreceliği kabul edilemez sayan Rand, her bir tikel ve somut bireyin rasyonel ilkeler sayesinde sabit gerçeklik paydasına sahip olduğuna işaret eder.

Birey bütün eylemlerinde soyut "öteki"ye değil öncelikle kendi benliğine karşı sorumludur. O, birey-toplum ilişkisinde bireyin kendi eyleminden ve üretiminden elde ettiği kazanımları korumak ve büyütme zorunda olduğunu vurgular. Böylece kendi çıkarlarını ve mutluluğunu aklın mutlak ilkeleri çerçevesinde temin etmek, benliğini mistik, toplumsal hiçbir soyut kişiliğe feda etmemek, Rand düşüncesinde benliğin ve bencil ahlakın temelini oluşturur.

Anahtar Kelimeler: Ayn Rand, Objektivizm, bencillik, benlik, toplum.

Abstract**The Relationship of Self-Other In Ayn Rand's Egoism**

Ayn Rand, a Russian-born American novelist and philosopher, has an attitude centered on the concepts of rational selfishness and individualism. The equivalent of this idea in human understanding as a complex organism is expressed by the uniqueness of life. According to her, nature does not easily show conditions for living beings that it provides easily for living things. Living beings need action and agency for vital continuity. This agency is seen as a moral imperative for man.

Rand, who does not find objective-subjective dichotomy as descriptive to reality, essentially states that the concept of objectivism is different from the intrinsicism. According to her, true objectivism assumes a link between the individual and the outside world that allows the conscious individual to grasp the reality. Rand, who considers moral relativity unacceptable thanks to this connection, points out that each particular and concrete individual has a fixed reality as a common ground thanks to rational principles.

The individual is primarily responsible for his own self, not the abstract "other" in all his actions. She emphasizes that in the individual-society relationship, the individual has to protect and grow the gains from his/her own action and production. Thus, ensuring the self-interest and happiness within the absolute principles of mind, not sacrificing self into any mystical, social abstract personality forms the basis of self and selfish morality in Rand's thought.

Keywords: Ayn Rand, Objectivism, Egoism, Self, Society.

Kaynakça

- Aristoteles, *Politika*, çev.: Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2017.
- Bernstein, Richard, *Objektivizm ve Rölativizmin Ötesi*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- Bissell, Roger E., “Ayn Rand and The Objective: A Closer Look at The Intrinsic-Objective-Subjective Trichotomy”, *The Journal of Ayn Rand Studies*, Vol. 9, No. 1, Fall 2007, [53-92].
- Branden, Nathalien, “Mistisizm ve Kendini Feda Etmeye Karşı Zihin Sağlığı”, *Bencilliğin Erdemi*, Çev. Nejdet Kandemir, Plato Film Yayınları, İstanbul, 2013, [49 – 59].
- , “Sahte Bireycilik”, *Bencilliğin Erdemi*, editör: Uygur Karal, çev.: Nejdet Kandemir, Plato Film Yayınları, İstanbul, 2013, [206 – 210].
- , “Sahte Bireycilik”, *Bencilliğin Erdemi*, çev.: Nejdet Kandemir, Plato Film Yayınları, İstanbul, 2013, [206 – 210].
- Corcuff, Philip, *Bireycilik Sorunu: Stirner, Marx, Durkheim, Proudhon*, çev.: Aziz Ufuk Kılıç, Versus Yayınları, 2009.
- Rand, Ayn, “Kolektifleşmiş Etik”, *Bencilliğin Erdemi*, çev.: Nejdet Kandemir, Plato Film Yayınları, İstanbul, 2013, [120 – 128].
- , “Objektivist Etik” *Bencilliğin Erdemi*, çev.: Nejdet Kandemir, Plato Film Yayınları, İstanbul, 2013, [11 – 48].
- , “Acil Durumlar Etiği”, *Bencilliğin Erdemi*, çev.: Nejdet Kandemir, Plato Film Yayınları, İstanbul, 2013, [60 – 71].
- , “Giriş”, *Bencilliğin Erdemi*, çev.: Nejdet Kandemir, Plato Film Yayınları, İstanbul, 2013, [1 – 10].
- , “İnsan Hakları”, *Bencilliğin Erdemi*, çev.: Nejdet Kandemir, Plato Film Yayınları, İstanbul, 2013, [139 – 152].
- , “İnsanların Çıkar Çatışmaları”, *Bencilliğin Erdemi*, çev.: Nejdet Kandemir, Plato Film Yayınları, İstanbul, 2013, [72 – 82].
- , “Objektivist Etik”, *Bencilliğin Erdemi*, çev.: Nejdet Kandemir, Plato Film Yayınları, İstanbul, 2013, [11 – 48].
- , *Atlas Silkindi*, çev.: Belkis Dişbudak, Plato Film Yayınları, İstanbul, 2007.
- , *Yaşamak İstiyorum*, çev.: Gülten Suveren, Plato Film Yayınları, İstanbul, 2006.
- Sharaf, Raha, Seyyed Hassan Eslami Ardakani, “Ayn Rand’s Egoism: Theory and Analysis”, *Religious Inquiries*, Vol. 4, No. 7, Winter and Spring 2015, [31 – 42].
- Smith, Adam, *Ulusların Zenginliği*, Cilt 2, çev.: Musa Saltoğlu, Palme Yayıncılık, Ankara, 2011.

Smith, Tara, *Ayn Rand's Normative Ethics: The Virtuous Egoist*, Cambridge University Press, New York, Melbourne, 2006.

Toch, Hans H.&Albert H. Hastorf , "Homeostasis in Psychology", *Psychiatry*, 1955, 18:1, [81-91].

http://www.ozgurtoplumundegerleri.com/res/John_Locke_Hosgoru_Ustune_Bir_Mektup.pdf, 26.05.2020.